

הרב זלמן נחמיה גולדברג

יחוס אמהות בהשתלת עובר ברחם של אחרת

ראשי פרקים

- א. הצגת השאלה: הגורם ליחוס אם – עיבור או לידה
- ב. העיבוד בגורם ליחוס
  1. ראייה מדברי רמ"א
  2. עובר העומד למות דינו כנפל ואין לו יחוס אם
  3. נפל אינו נחשב חי ואינו נחשב מת
- ג. הבחנה בין אב לאם – הערת גליוני השי"ס
- ד. הלידה בגורם ליחוס
  1. ראייה ממעוברת שנתגירה
  2. היולדת כאם רק כשלא קרמה לידה אצל אחרת
  3. אם הראייה מגר תלויה במחלוקת אם שבר ירך אמו
  4. משמעות הכלל – גר שנתגייר בקטן שנולד דמי
- ה. אם יחוס אם שעברתו מעכב יחוס הלידה – סברות חגוני"ט והנתיבות
  1. כשנברית עברתו והועבר לרחם ישראלית
  2. דין הולד המועבר
    1. לענין ירושה ולענין בכורה
    2. דין בכורה כשהוצא העובר מהראשונה בכלי שחצץ הרחם
  3. דין בהמה מועברת לענין בכורה
- ו. סיכום

א. הצגת השאלה: הגורם ליחוס אם – עיבור או לידה

מה שהמציאו רופאי זמנינו באשה שאינה ראויה להתעבר שמוציאין העובר מרחם של אשה אחרת ומכניסין אותו לרחם של אשה זו ונולד ממנה, יש לדעת מי נחשב לאם הנולד, הראשונה או השנייה או ששניהם נחשבים לאם הנולד. ונ"מ להרבה דיני תורה, אם הולד אסור באחותו מאם הראשונה או שאסור באחותו מאם השנייה או שאסור באחותו משתי האמהות. וכן יש לשאול איזה אם יורש הולד. וכן יש לדון אם הראשונה היתה ישראלית והשנייה נברית או להיפך הראשונה נברית והשנייה ישראלית אם הולד דינו כישראל או כנברי, וכן אם הראשונה היתה מפסולי קהל כממזרת וכרומה והשנייה כשרה או להיפך, מה דין הולד לענין היתר לבוא לקהל, וכן

אם היתה הראשונה לזיה והשניה ישראלית או להיפך אם הבן חייב בפדיון הבן או אפילו שניהם ישראליות רק שאחת מהם כבר ילדה אם הבן חייב בפדיון הבן¹.
ראשונה יש לברר מה הגורם להתייחסות הבן אחר אמו אם העיבור או הלידה.

א. העיבור כגורם ליחוס

1. ראה מדברי רע"א

לכאורה יש לפשוט ממה שכתב רע"א בחידושו על הגליק יורה דעה סימן פ"ז ס"ז על מה שנפסק שם שהמבשל בשר בחלב של מתה פטור ובגמ' מיעטו חלב מתה ושחוטתה ממה שכתוב לא תבשל גדי בחלב אמו שרק בחלב שראויה להיות אם אבל חלב שחוטתה ומתה שאינם ראויים להיות אם לא נאסר לבשל בחלב שלהם. ועל זה כתב רע"א שם וז"ל: "גם מסתפקא בחלב טרפה למה דקיימל"ן דטרפה אינה יולדת אם מקרי אינה ראויה להיות אם ואין בזה משום איסור בשר וחלב. ועיין סנהדרין דף ס"א (שסורר ומורה אינו יכול להיות אלא ג' חדשים מעת שנעשה גדול עד אחר עבור ג' חדשים שאז נקרא בן אבל אחר שעברו ג' חדשים שכבר יתכן לקרותו אב אילו היה בא על אשה והיתה מתעברת והיה עובר נכר בג' חדשים והתורה אמרה בן ולא אב ולא נעשה בן סורר ומורה) אם בן דאב נקרא גם אב העובר, הכי נמי יש לומר דטרפה ראויה להיות אם דהא יכולה להתעבר אלא שלא תלד (עיין ש"ך סימן נו סק"מה) אם בן היא אם עובר ונקראת אם ומכל מקום יש לומר דלא מקרי אם אלא אם העובר עומד להיולד אבל טרפה לא נקראת אם בשביל עובר כיון דאין סופה להיולד. אח"כ מצאתי באו"ה כלל לא אות י"ד דחלב טרפה היא בשר וחלב דאורייתא דראויה להיות אם דאם היתה מקודם מעוברת יכולה להוליד אחר שנטרפה עיי"ש. ולפי"ז בטרפות מתחילת יצירתה כגון יותרת וכדומה אין בחלבה דין בשר וחלב דאורייתא. ועיין בפמ"ג שהביא דברי האו"ה ומה שכתב עליו וצ"ע עכ"ל הרע"א.
ולכאורה יש להוכיח מזה שאם נקראת משעת העיבור ואם כן בשאלה שלנו הולד מתיחס אחר האם שעיברה אותו.

2. עובר העומד למות דינו כנפל ואין לו יחוס אם

ואף שבמקום שהאם אינה יכולה להוליד העובר אינה נחשבת כאם מ"מ נראה שכאן אף באשה טרפה שעיברה והזעיא הולד ממנו והכניסו לרחמה של אשה אחרת ונולד נחשבת אמו, הראשונה שעיברתו, אף לסברה שכתב רע"א שבמקום שאינה ראויה להוליד אינה נחשבת כאם, שנראה בטעם הדבר שכל עובר שאינו ראוי להיולד הריהו נידון כנפל, ונפל כמת חשיב, ואם של מת אינה אם ואין הטעם משום שרק אם נולד לבסוף נעשית אם למפרע — ולכן כל שנולד אף מאשה אחרת נחשבת הראשונה כאמו שהרי נתברר שאינו נפל.
וכן נראה סברא זו בנמרי יבמות ריש פרק החולץ לדעת ריש לקיש שהחולץ למעוברת והפילה

1 וכן יש לדון בבהמה שהזעיא העובר ממנה והכניסו אותו לרחם בהמה אחרת וכמו שנתחדש במנינו להשתל עוברי בהמה, יש לדון אם הבהמה הראשונה מבכרת והשניה אינה מבכרת, מה דין הולד אם הוא קדוש בבכורה, וכן אם נפטר שושי הבהמות מן הכטורה.

אינה חליצה ולא אמרינן שאגלאי מילתא למפרע שהעיבור לאו כלום. וכתב על זה הנמוקי ח"ל: "ואע"ג דבהרבה מקומות קיימלין אגלאי מילתא למפרע, שאני הכא שאם בשעה שחליץ היה דאי שלא היתה ראיה לבא לכלל לידה אין הכי נמי דההוא עיבור כמאן דליתא דמי וחליצה שהלץ לה כשרה, אלא שאינו כן דאיהו חייה דלמא באותה שעה ראויה לילד ולד גמור אלא שאחר כך גרם לה איזה דבר שתפיל נמצא דחליצה דמעיקרא לאו כלום וכו' עכ"ל. ולפי"ז יוצא שאם היבמה טרפה שאינה ראיה לילד. חליצתה חליצה גם בעודה מעוברת. ואף שבטרפה אין הסיבה בעובר עצמו אלא שאין לאמו כח להולידו מ"מ כיון שאין העובר ראוי להוולד נחשב כנפל וכאיתה מעוברת, וכן מותר לייבם יבמה טרפה מעוברת. ולפי מה שכתבנו יש להתיר במעוברת, בעובר שמכירים בו מחלה שלא יוכל לחיות ל' יום אחר שיוולד שיהיה מותר להפילו מאחר שרינו כנפל.

3. נפל אינו נחשב חי ואינו נחשב מת

והנה דבר זה שנפל חשוב כמת לכאורה מבואר כך בגמ' שבת קלה, א שהנולד בחרש השמיני דרי הוא כאבן ואסור לטלטלו ואמו שחזה עליו ומניקתו מפני סכנת האם. ואם אסור לטלטלו, שחשיב כמוקצה, נראה שחשיב כמת שאם חי הוא למה נחשב כמוקצה? והנה מזה שאין מאכילין אותו בשבת ולא חיישין לחיי שעה שלו יתכן שאין להוכיח שמת הוא, שאפשר שאף שהוא חי מ"מ לא ניתן שבת לידחות כדי להצילו. שהרי להרבה פוסקים אין מחללים שבת גם על כל עובר, ובנפל מודים כולי עלמא שאין מחללין שבת להצילו. אכן לפי"ז לשיטות שלהצלת עובר לא ניתן שבת לידחות, יהיה מוכח כמאן שגם איסור דרבנן אין רחיים, ואפילו מוקצה שיש מתירים לטלטל מוקצה משום הפסד מרובה, מ"מ לא ניתן להציל עובר. אכן יש לחלק שרק להציל נפל, שאי אפשר להצילו רק לחיי שעה, בזה אסור לעבור אפילו איסור דרבנן, אבל עובר שאפשר להצילו לגמרי בזה מסתבר שאיסור דרבנן מותר לכו"ע לעבור כדי להצילו.

אכן אין לומר שנפל דינו כמת ממש וחיותו הוא כזב הלטאה, שאם כן יטמא בחיים וכמו שמצינו בנשברה מפרקתו ורוכב בשר עמו או שנקרע כדג מגבו או שהותו ראשו או שנחלק לשני חלקים בבטנו שהם מטמאין אע"פ שעדיין הוא מרפרף באחד מאבריו, וכמו שפסק הרמב"ם בפ"א מטומאת מת ה"ו, ואילו בנפל פסק הרמב"ם שם ה"ד: "שבן שמונה הרי הוא כאבן ואינו מקבל טומאה". ומזה מוכח שהוא עצמו אינו מטמא כמת, שא"כ מה נ"מ אם מקבל טומאה ממת הרי הוא עצמו מטמא, וא"כ נראה שנפל אינו כחי וכן מבואר בגמ' ב"ב ב, א שנפל ממעט חלק שלא ידעה בו טפח ויכנס הטומאה, הרי שהוא עצמו אינו מטמא, דוחק להעמיד בנפל שאין בו כזית שגם בשר המת שאין בו כזית חוצץ מפני הטומאה, שבודאי לא מסתבר שיתכן נפל חי שאמו מניקתו שלא יהיה בו כזית. וכן פירשי' שם — בן שמנה שהרי הוא כאבן, לא חי ולא מת. והגדרה זו שכתבנו שנפל אינו לא כחי ולא כמת יש להוכיח כן מדין נפל בבהמה, שמבואר

2 אכן ברשי' יבמות דף ט, ב פירש שאמו שחזה עליו ומניקתו מפני הסכנה חיינו סכנת שניהם האם והבן. ולפי"ז יוצא שמותר לחלל שבת להציל נפל אבל הדבר תמוה כטברה שיחיה היתר להלל שבת ומ"מ אסור לטלטלו משום מוקצה, ועיין בהגהות מדר"ן שפירא בסוף דף כ"ה א שמוחק תיבת הבן מחמת זה. אכן החת"ס בתשובה דעתו שמניקה בגלל סכנת הבן וכן דעתו שבן נח חייב על הפלים וצ"ע. וכן יש לעיין מה חילול שבת יש בהנקה שצריך להיחר של סכנה ואין כאן המקום להאריך.

ברמב"ם פ"כ מאבות הטומאה שהשוחרט בן ח' אין שחיטתה מטהרתה מידי נבלה והוזה כמותה מאלוה, אבל כלאשחי הבן ח' אינו מטמא, עיין בכס"מ שם. הרי שאין דינו כחי, שהרי אין שחיטה מועלת בו כמו שמעיל בטרפה, ואינו כמת שהרי אינו מטמא מחיים כמו שמטמא מפרכסת או בהמה שניטלה ירך וחלל שבה שהיא נבלה מחיים, וכמו שפסק הרמב"ם שם פ"ב ה"א. מכל זה נראה שאין נפל חשיב כמת ומ"מ גם חי אינו. וטעם הדבר נראה כיון שעתידי למות אינו נחשב כחי גם כעת שהוא חי. ואף שגוסס נחשב חי ואפילו עומד למות, ואפילו טרפה שיש חסרון בגופו ועומד למות תוך י"ב חדש ומ"מ נחשב כחי, צריך לחלק בין מי שהיה חי ולא עמד למות אלא שאח"כ נולדה בו סיבה שעומד למות שזה נחשב כחי כל זמן שהוא חי, כמו גוסס שדינו כחי, אבל נפל שמעולם לא היה חי שלא עמד למות, שהרי נולד בן ח', לכן גם בשעה שהוא חי עדיין אין לו דין חיות. ואין להקשות לפי זה לפי מה שהבאנו מהנמוק"י ביבמות שכל נפל אינו מגלה למפרע שלא היה עיבורו כעובר חי כל שלא נודע שעומד למות, ולכן חליצת מעוברת אינה חליצה אף שהפילה אחר כך, וא"כ כל שנולד בן ח' נאמר שכבר היה לו דין חי כשהיה עובר וכל שהיה חי ממשיך להחשב חי גם כשנולדה אחר כך סיבה שימות כמו גוסס, וצריך לומר שמה שחי כשהוא עובר אינו כחי כשנולד ואין חיותו של עובר גורמת שיחשב חי גם אחר שנולדה סיבה למיתתו.³

אכן כל זה בנפל שאינו יכול לחיות ל' יום אבל אם נולד בן ט' טרפה מהכטן אף שמעולם לא היה חי וגם אינו עתיד לחיות י"ב חודש חשיב חי, שהרי טרפה מהבטן שחיטתה מטהרתה מידי נבלה, הרי שחיה היא, ולפי מה שנתבאר נראה שהחולץ ליבמתו שהולידה בן ח' מועיל החליצה ואינו כחולץ מעוברת. והנה דעת הרמב"ם שנפל בן ח' יורש את אמו ואחר שימות יורשים אותו אחיו מאביו, ומזה נמי מוכרח שנפל אינו כמת שהרי מת אינו יורש את אמו להנחיל לאחיו מן האב, ואף שגם חי אינו, מ"מ לענין ירושה מעכב הנפל שלא ירשו יורשים אחרים כל זמן שהוא חי, שירש הרי הוא כהמשך החי, ולכן כל שלא מת אף שאינו חי אין הירושה עוברת לו. יורשים אחרים אלא הרי הירושה של הנפל, ולכן כשמת אח"כ הנפל יורש ממנו אחיו מן האב. ונראה להביא ראיה לדעת הרמב"ם מהגמ' בנדה דף מ"ד שתינוק בן יומו נוחל בנכסי האם להנחיל אחיו מן האב, ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא, מ"ט דהוא מית ברשא ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב, ומקשה הגמ' אינו הוא הוה עוברא ופירכס ער תלת פירכסי, אמר מר בר אשי מידי דהוה אזנב הלטאה, ע"כ. וקשה, למה לגמ' לתרץ שהפרכוס של העובר אחר מיתת אמו היה כזנב הלטאה שזה כמת ממש וכמו שהבאנו לעיל גבי נשברה מפרכתן ומפרכסת שטמא מחיים, היה לה לתרץ

3 אכן יש לעיין בדרך שפסק בירודי סימן שד סכ"ב: "בן ח' חדשים שהוציא ראשו הוא חי החתירו ומת או בן ט' שהוציא ראשו אפילו אחר שמת והוחזר ואחר כך יצא אחיו וילדה ולד של קיימא אינו פטר רחם שהרי נפטר בראשו של ראשון, ובסעיף בג' "בן ח' חדשים שהוציא ראשו מת וכו' הנולד אחר כל אלו הרי הוא בכור לפדיון, ע"כ הרי שיש חילוק בנולד לשמונה בין יצא חי ליצא מת, שכמת אין יציאת הראש חשוב כלידה כולו ובן שמת חי חשוב לידה אף שהוא נפל ואם הגדרת נפל אינה כחי, א"כ למה חשוב לידת ראשו. כלית כולו? ובביאור הגר"א שם בס"ק לט כתב על דין זה: "טור, ובבחי' במקומו מונח חגיגה גדולה היא כי בבן ח' אין חילוק בכל מקום בין חי למת וכו'". ולישב דעת הטור השו"ע נראה לענין לומר כך, שבן ח' שנולד חי שדינו כנפל אינו רק בנולד אבל בן ח' שלא נולד אינו נפל אף שאחר כך מת, וכמו שהבאנו מהנמוק"י, וכן כתבו קצות החתניבות בסומן רע"ז סק"א עיי"ש, שאנו תולים שאחר כך נולד סיבה שימות ואינו מגלה שלמפרע היה נפל. ובגמ' בכורות מו. ב' סובר שמואל שאין ראש פוטר בנפלים שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, כל היכא דנשמת רוח חיים באפיו הוא דחשיב רישיה, אידיך לא חשיב רישיה, אכן אין הלכה כשמואל שאיתרוב, ויתכן שסובר הטור לא שגרחה סברת שמואל שגם כמת אומרים שראש חשוב לידה אלא מטעם אחר איתרוב, שכל שלא נולד עדיין אינו נפל וכמו שכתבנו, ואמתה נעשה נפל בשעה שילד, ולכן הראש פוטר אלא ששמואל סובר שכיון שבאין כאחת הלידה ומה שנעשה נפל ולכן אין כאן לידה וממילא גם אינו נפל, והחולקים סוברים שזה שבאין כאחת חשיב לידה נעשה נפל.

שמה שפירכס לא עדיף מנפל, תפל אף שחי הוא ואינו מטמא מ"מ אינו יורש את אמו, ומזה ראייה להרמב"ם שאילו היה העובר חי כנפל היה יורש את אמו. ויש לדחות ברוחק שאילו היה מה שפירכס כחיות נפל יתכן שהיה יכול להישאר בחיים לגמרי, שאם נשאר חי אחר מיתת אמו למה לא ימשיך בחיים. אכן ברשי" שם נראה שהעובר פירכס במעי אמו ולא שיצא לחוץ ופירכס, ובוה בודאי יתכן שעדיין חי הוא אלא שמת מחמת שאינו יכול להיולד ומת שם, אלא ע"כ כהרמב"ם. ואולי שאז היינו יכולים להרציא העובר על ידי שנחתוך בטנה של האם ושוב היה יכול לחיות וכמו שהביא תוס' שם ד"ה איהו שבנהרגה האם שאז העובר אינו מת קודם אפשר להצילו ולהוציאו.

ג. הבחנה בין אב לאם – הערת גליוני השי"ס

ונחזור לעיקר דברי הרע"א שאם של עובר נקראת אם, והוכיח כן מהגמ' שאב של עובר נקרא אב. אכן מצינו בבית האז. לר' יוסף ענגל כערך אב שכתב להבדיל בין אב לאם, שאב נחשב לאב גם כשהוא עובר ואילו אם אינה נחשבת לאם עד שחלד. והוא ממה שכתב רש"י במגילה דף י"ג על מה שאמרו שם בגמ' שאסתר כשעיברתו אמה מת אביה, וכשנולדה מזה אמה, וז"ל: "ובמות אביה ואמה לו למה לי מאחר דכתיב כי אין לה אב ואם, אלא ללמדנו שאפילו יום אחד לא היה לה אב ואם. בשעה שנתעברה אמה מת אביה נמצא שלא היה לה אב משעה שנראה להקרות אב, וכשילדתה אמה מתה ולא נראית לקרות אם" ע"כ, הרי שיש חילוק בין אב לאם, וטעם החילוק כך הוא שאב אינו קשור בלידה ולכן רק עיבור גורם לקרותו אב אבל באמהות הלידה היא הקובעת ולא העיבור, כיון שיש לה לידה, ולפי"ז נחזה מה שלמד הרע"א אם עובר מאב עובר. ולפי"ז אדרבה יש להביא ראייה שאין העיבור גורם להיקרות אם אלא הלידה. אכן עדיין אין מזה ראייה שרק הלידה גורם להקרות אם ויתכן ששני הדברים העיבור והלידה, כשיש שניהם אז נחשבת לאם אבל בלידה לחד אינה נחשבת לאם.

ד. הלידה כגורם ליחוס

1. ראייה ממעוברת שנתגיירה

אכן נראה לענ"ד להביא ראייה שבלידה לחד נעשית אם מהגמרא יבמות צו, ב: "שני אחים תאומים גרים וכן משוחררין לא חולצין ולא מייבמין ואין חייבין משום אשת אח (אפילו קדשו לאחר שנתגיירו, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, הלכך אין לו אחוה ואפילו מן האם רש"י). היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין (רצד ייבום מן האב הוא, והני אין להם אב דרוע גוי כבהמה) אבל חייבין משום אשת אח (חייבין כרת משום אשת אח מן האם שהרי היא בישראלית שלדה בנים) ע"כ. ומזה נראה מוכרח שדי בלידה שיתחשב אמו שהרי הורתן היתה שלא בקדושה ומתבטל יחוס האם בגירדות, שנעשו כקטנים שנולדו ונעשית אמו על ידי לידה הרי שלידה הוא העושה אם.⁴

4. אין להקשות לפי"ז בין המבואר בגמ' שמעוברת שמתה שחזתמן בטנה ומוציאין חולד שנמצא שלא ילדתו אמו, לא יתיחס אחר אמו, ויש ליישב לפי מה שכתב התוס' שבמזה האם חשוב הכן כילד כיון שנפרד מאמו וחי לא מכה אמו אלא מכה עצמו, ולפי"ז חשיב כאילו נולד מאמו גם לגבי יחוס, ואף שנתמעט יחוס לגבי קרבן מאשר תלד" פירט ליתום ציל שנלמד מדרשה שלא חשוב לידה.

2. היולדת כאם רק כשלא קדמה לידה אצל אחרת

ואין להקשות ממה שאמרו בגמ' חולין ע, א: הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה מזה, ידידה פטר, דלאו ידידה לא פטר, או דילמא דלאו ידידה נמי פטר, תיקו. וברשי" שם פירש שהספק אם נפטרה בהמה השנייה מבכורה, ולכאורה נראה שכל שלא עיברתי רק שהכניסו עובר למעיה וילדה אינו פטר מבכורה, שאין העובר שלה, ואף להצד שפטר אינו מטעם שדי בלידה לתחשיבו כחלדה רק שגם לידה דלאו ידידה פוטרת. וכן נראה מלשון הרמב"ם פ"ד מבכורות הי"ח: "הדביק שני רחמים זה לזה ויצא מזה ונכנס לזה הרי זה ספק אם נפטרה מן הבכורה הבהמה שנכנס בה הבכור שהרי פטר רחם או לא נפטרה עד שיפטור רחמה ולידה עכ"ל. הרי שכל הספק שמא צריך שיפטור רחמה ולידה שלה או די שיפטור רחמה ולד אף שאינו שלה. וכדי ליישב נראה לומר שספק זה שהדביק שני רחמים מדובר שיצא מבהמה עובר חי שכלו לו חדשיו שכבר היה בו לידה מהראשונה ולכן אינו נעשה ולד של השנייה. ועוד יתכן שהספק גם ביצא מהראשונה ולד מת, ואז ודאי לא נעשה ולידה של השנייה, שכל שאינו חי העובר מכח השנייה לא נעשה ולידה, אבל בהורתי שלא בקדושה ולידתו בקדושה, שהעובר חי מאמו, או חשיב אמו בלידה אף שלא היה הריחן ממנה, שהרי כקטן שנולד דמי.

וראיה לפירוש זה שהרי נסתפקו שם בגמ' בעוד ספק: "בלעתו חולדה והוציאתו והכניסתו והקיאתו ויצא מאליו מהו" (מי קדוש בהאי יציאה אחרונה או לא, רש"י). וקשה למה לא יפטור, הרי הולד הוא של הבהמה הזאת, ולכאורה זה פשוט בעובר שהוציאו מרחם אמו והחזירו אותו שבדאי יחשב לידה, ומה איכפת לנו שהיה בחוץ זמן מה, אלא ע"כ כיון שכבר חל עליו שם לידה במה שבלעתו החולדה והוציאתו רק שאין לידה זו פוטרת מבכורה מכיוון שלא נגע הולד ברחם שהחולדה חצצה, ולכן כל שכבר היתה לידה אין הלידה השנייה מחשיבתו כולד שלה. ומכאן מוכח שגם אם ביציאה מרחם הראשונה היה הולד מת, גם בזה יש ספק אם יפטור השנייה, שהרי מסתבר שאין הולד יכול לחיות כשהוא בלוע בחולדה (ולא נתברר לי למה לא הובא ברמב"ם ספק זה של בלעתו חולדה). אבל במקום שלא היה לידה אצל הראשונה כמו במעוברת שנתגיירה או בשאלה שלנו שהוציאו העובר, שלא חל עליו או לידה, שהרי מכח לידה זו היה נפל, ורק בבהמה לענין לפטור מהבכורה גם נפל פוטר חשוב לידה, אבל לגבי יחוס אחר אמו כל שהיה נפל אינו מתייחס אחריה, ואף שכתבנו לעיל שנפל אינו כמת ולדעת הרמב"ם יורש אמו הרי שמתייחס אחריה, מ"מ בשאלה שלנו שהרופאים מוציאים העובר תיכף בתחילת ההריון דעת הש"ך שעד ארבעים יום אין עובר יורש אף בעובר שסופו שנולד חי וכ"ש בזה שהוציאו מרחם אמו שלולא שהכניסו אותו לרחם אחרת היה מת שאין מקום לקרותה לידה.

הרי מפורש ביו"ד סימן שה ס"ב: "השפחה שנשתחררה וכותית שנתגיירה כשהן מעוברות וילדו אע"פ שהורתי שלא בקדושה ולידתו בקדושה הואיל ונולד בקדושה חייב שנאמר פטר רחם בישראל והרי פטרו רחם בישראל וכו' עכ"ל, הרי שהלידה פוטרת ואין אומרים כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אין הולד שלה ואין ולד פוטר אלא שלה, אלא ע"כ שלא אמרו כן אלא בולד שנולד אצל אחרת אבל כשלא נולד אצל אחרת פוטרת הלידה.

3. אם הראיה מגר תלייה במחלוקת אם עובר ירך אמו

אכן מה שהוכחנו מזה שמעוברת שנתגיירה שמתייחס הזן אחר אמו, שהלידה לבד גורם

להתייחסות אחר האם, יש לדחות למיד עובר ירך אמו, ולכן מעוברת שנתגיירה אין בנה צריך טבילה שעובר ירך אמו וכמו שמפורש בגמ' דף עח, אם כן יש לומר שלעולם בלידה לחדר אינה נעשית אם, כיון שילדה ילד שאינו שלה, וכמו שהבאנו מהגמ' בחולין גבי הדביק שני רחמים, רק מעוברת שנתגיירה כיון שעובר ירך אמו נמצא שילדה ולד שלה, שבא על ידי היריון שלה.

4. משמעות הכלל – גר שנתגייר בקטן שנולד דמי

ואף שנתגיירה וכקטן שנולד דמי וא"כ נמצא שלא היה היריון שלה, מ"מ לא אמרו גר שנתגייר בקטן שנולד לענין שהגר עצמו אינו אותו אדם עצמו שהיה לפני גירות וכאלו נוצר אדם חדש, שא"כ גוי שלוח כסף ונתגייר לא יחויב לשלם, שאינו אותו אדם שלוח, ובגמ' מפורש בב"מ עב, א שנכרי שלוח מעות מישראל בריבית ונתגייר גובה את הקרן וכו', ואם יש לדחות שגובין ממנו מכח שיעבור נכסים, קשה, למה ישראל שלוח מעות מנכרי ונתגייר גובה ממנו הנכרי וכמפורש שם, איך גובה אם אינו אותו אדם, וכן מה שאמרו בסנהדרין דף עא, בבן נח שעבר עבירה שחייבין עליה מיתת בי"ד בין ישראל ובין בן נח ונתגייר, שאם לא נשתנה קטלה חייב, ולא אמרו בזה שנתגייר בקטן שנולד דמי. ועיין שם בתוס' ד"ה בן נח שלא אומרים בזה את הכלל גר שנתגייר בקטן שנולד רק שלא כתבו בזה טעם. ולע"ד נראה שלא אמרו כן אלא בנוגע לאחרים שאחר שנתגייר אינו יותר קרוב לקרוביו וכשר לעדות ומותר בעריות אבל לא אמרו שהוא עצמו אינו אותו אדם שהיה קודם, ולכן חייב בכל מה שנתחייב לפני שנתגייר. ולפי"ז נראה שלמיד עובר ירך אמו, מעוברת שנתגיירה וילדתו בקדושה הרי זה בלידה ולד שלה כיון שהעובר הוא כאיבר מאיברייה וא"כ אין ראייה מכאן לענין שהרציאו עובר מאשה אחרת והכניסו אצלה וילדתו שתחשב באמו, כיון שילדה ולד שאינה שלה.

אכן למיד שאין עובר ירך אמו ואעפ"כ סובר שמעוברת שנתגיירה אין בנה צריך טבילה ומטעם שאין כאן חציצה שהייע רביתה ועלתה לו טבילה לבן וכמבואר בגמ' יבמות שם, ואעפ"כ נחשבת כאמו, זה ראייה שילדה, גם כשאין הולד שלה – שהרי מה שעוברתו בא הגירות ועשאתו בקטן שנולד גורמת שיתחשב כאמו וחייב על אשת אחיו. מכאן מוכח שדי בלידה לחדר שיתייחס אחר אמו ויאסר באשת אחיו מאמו.

ומעתה מאחר שלמיד עובר לאו ירך אמו יש הכרח לומר שילדה לחדר גורם להיחשב כאם, א"כ גם מיד עובר ירך אמו סובר כן, מאחר שלא מצינו שחולקים בסברה זו, מזהיכי תיתי לומר שחולק וסובר שילדה אינה עושה אם, ואף אם נדחוק ונאמר שהברייתא ביבמות דף צז, שאומרת ששני אחים שהיה הורטן שלא בקדושה ולידתן בקדושה שחייבין משום אשת אח סוברת שעובר ירך אמו, אבל למיד עובר לאו ירך אמו אינם חייבים משום אשת אח, וגם נאמר שזה שאמרו ביבמות דף עח, במצירת מעוברת שנתגיירה שכנה שני הוא גזה"כ שנלמד מ"אשר תלד" ולכן אף שאין הבן מתייחס אחר אמו מ"מ כך גזה"כ שיחשב מצרי שני, מ"מ יקשה להלכה שהרי כתב הרע"א בדו"ח כתובות יא, א ד"ה ולפי הגירסה להקשות על מה שכתבו התוס' שיתכן גר קטן מהתורה למיד שאין לקטן זכיה מן התורה, במעוברת שנתגיירה, והקשה רע"א הרי קיימל"ן שעובר לאו ירך אמו, וא"כ איך יהיה גר מהתורה, וכתב לתרץ שבמקום שעושין עבוד עצמו ועבור אחר מועיל גם במקום שאין שליחות ולכן במעוברת שנתגיירה כיון שמגיירת עצמה מועיל הגירות גם לעובר, עיי"ש. ולפי זה

קשה איך פסק הרמב"ם בפ"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד והשו"ע ביורה דעה סימן רסט סי"ד שבהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבין משום אשת אח. הרי עובר לאו ירך אמו. ובע"כ שבלידה לחוד נעשית אם, ולכן חייבין משום אשת אח, ואם כי האחרונים האריכו בזה לברר דעת הרמב"ם אם טובר עובר ירך אמו, אבל לא ראיתי שיתלו דין זה שחייבין משום אשת אח בשאלה זו אם עובר ירך אמו.

ה. אם יחוס אם שעברתו מעכב יחוס הלידה – סברות הגרניט והנתיבות

אכן עדיין יש לפקפק בראיה זו, שבחידושי הגרניט הקשה לגרסא שהביאו תוס' כתובות יא, א שקטן יש לו זכיה רק מדרבנן א"כ איך יתכן שחייבין משום אשת אח כיון שאין הגירות חל כשהם עוברין רק מדרבנן, למה חייבין מן התורה, ואם נתגיירו אחר שגדלו עוד פעם, לא היו צריכין להיות חייבין משום אשת אח שהרי לא היתה לידתן בקדושה מן התורה, וקושיה זו הבאנו לעיל מרע"א, ותיירץ שמועיל כיון שגם היא מתגיירת, וזכה גם עובר הבן. עוד הקשה על מה שתיירץ הרמב"ן איך חל הגירות במעוברת שנתגיירה הרי לא מלו את העובר, ותיירץ תירוצ' א' שעובר מתגייר בטבילה לחוד כאשר כיון שלא יתכן שימול, עוד תירץ שמועיל טבילה ואחר כך מילה ואין הסדר מעכב. וקשה שא"כ יוצא שלא נגמרה גירות העובר עד שימול ונמצא שאין לידתו בקדושה? ותיירץ הגרניט שמעוברת שנתגיירה בנה מתיחס אחריה גם בלא שחל הגירות עליו, שביין שגולד מישראלית הרי הוא ממשפחת ישראל, ומה שצריך גירות אינו אלא לחייבו במצוות אבל ממשפחת ישראל נחשב גם כשלא נתגייר והרי הוא כישראל לפני מתן תורה שלא אמרו בהם גר שנתגייר כקטן שגולד דמי, וטעם הדבר כי כלל זה נאמר רק כשעובר לאומה אחרת, אבל כל שהוא מאומה ישראלית ורק נתגייר להתחייב במצות אינו כקטן שגולד⁵.

ולסברת הגרניט נתחזקה ראיתנו שלידה לחוד גרמת לא רק שיתיחס הולד אחר אמו שהולידה אותו אלא אף אם הולד לא נתגייר ואינו חייב במצוות מי"מ מתיחס אחר אמו. אכן לעני"ד יש לומר תירוצ' אחר על קושיית הגרניט, לפי מה שכתב הנתיבות בתשובת חמדת שלמה אה"ע"ז סימן ב', הביאו הפתחי תשובה אה"ע"ז סימן ד' סק"א, שעכ"מ הכא על בת ישראל הבן צריך גירות, ומה שאמרו בגמ' בכורות דף מז שחייב בפדיון הבן הוא משום שכל זמן שלא נתגייר הבן הוא מתיחס אחר אביו, אבל מעת שנתגייר שכבר אינו מתיחס אחר אביו, שגר אינו מתיחס אחר אביו הגוי, וממילא מתיחס אחר אמו, ולכן חייב בפדיון הבן ואסור בממזרות⁶.

ואם כי סברה זו קשה להבין, איך פועל מה שנתגייר שיתיחס למפרע אחר אמו, אבל עכ"פ לסברה זו נראה שיש ליישב קושיית הגרניט, שגם במעוברת שנתגיירה כל זמן שהבן אינו מתגייר

5 עיקר הדבר שבקבלת התורה לא נעשו כקטן שגולד נזכר במהר"ל בספרו טר אריה, הביאו השי"ש בהקדמה, אבל כתב בן מטעם אחר, שכל שנתגייר בע"כ ולא מדעתו, לא אומרים בו כקטן שגולד דמי, אכן המשך חכמה אינו טובר בן שכתב שהמקור שגר שנתגייר כקטן שגולד דמי נלמד ממה שלא נתחייבו ישראל לאחר מתן תורה לגרש נשותיהן, שהיו קרובים לבעלים קורבה שיש בה איסור עריות, על כרחך שמתעם שגר שנתגייר כקטן שגולד דמי, ומותרות.

6 ובעיקר הדין בעכ"מ הכא על בת ישראל אם הבן צריך גירות, לעני"ד מפורש ברמב"ן במלחמות פרק בן סוור ומורה, שישראל הבא על עכ"מ חשיב עריות ויהרג ואל יעבור כיון שקנאים פוגעין בו, אבל עכ"מ הכא על בת ישראל אינו כעריות כיון שאין קנאים פוגעין בה, וטעם הדבר שחמור ישראל הבא על עכ"מ כיון שהבן גוי, וכן כתב סברה זו הנוכח' מדעת עצמו בביאור מה שגראה מהרמב"ם בן שעכ"מ הכא על בת ישראל איך קנאים פוגעין בה, הרי שאין הולד צריך גירות שאם צריך הרי גולד בן גוי.

מתייחס הוא אחר אביו, אבל אחר שנתגייר מתייחס אחר אמו, שגם הלידה לחדר גורמת שיתייחס אחריה כל שאין לו יחוס אב.

וכן אפשר ליישב למה עכורים הבא על בת ישראל הבן חייב בפדיון הבן להסוברים שהבן צריך גירות על פי סברת הגרניט שהלידה מישראלית גורמת שיחשב ממשפחת אומה ישראלית, רק שכדי להתחייב במצוות צריך גירות ולכן אחר שנתגייר חייב בפדיון הבן כיון שמתייחס אחר אמו, וק"ו הוא, אם מעוברת שנתגיירה שהורתו היה שלא בקדושה גורמת הלידה שיהיה ממשפחת ישראל, ק"ו בעכורים שבא על בת ישראל שגם הורתו בקדושה שיחשב ממשפחת ישראל, אלא שצריך גירות מכח שאביו גוי.

עכ"פ לסברת הנתיבות יש לדחות מה שהבאנו ראייה ממעוברת שנתגיירה שמתייחס הבן אחר אמו לנדיחן השאלה שלנו, בהכניס עובר לרחם אשה אחרת וילדה שיתייחס אחר האם שילדה, שאפשר שכל שיש לו אם אחרת שמתייחס אחריה, ממילא אינו מתייחס אחר האם שילדה, כמו שיחוס האב מעכב שלא יתייחס אחר האם, ורק במעוברת שנתגיירה שכבר אין לעובר יחוס אחר שאין גר מתייחס אחר אביו הגוי, וכן אינו מתייחס אחר אמו שעוברתו כיון שנתגייר, רק אז מתייחס אחר האם שהולידתו, וא"כ אין להוכיח מזה שאינו מתייחס אחר האם שעוברתו, אלא אחר האם שילדתו, אכן לפי מה שהבאנו מרשי מגילה שאם של עובר לא נקראת אם, ממילא מתייחס אחר האם שהולידה אותו.

העולה ממה שכתבנו שלעולם מתייחס הבן אחר האם שהולידה ולא אחר האם שעוברתו, ואסור באחותו מאם המולידה ומותר באחותו מאם שעוברתו, זולת לפי סברת הרע"א באם נצרף סברת הנתיבות שאסור באחותו מאמו שעוברתו ומותר באחותו מהאם שילדתו.

ו. כשנכרית עברתו והועבר לרחם ישראלית

אכן אם הראשונה הייתה נכרית בזה הבן צריך גירות ואחר שיתגייר יתייחס לאמו שילדתו לסברת הנתיבות אם אביו היה גוי, אכן אם היה אביו ישראל שבא על הנכרית ונתעברה הוציאו העובר והכניסו לרחם אשה ישראלית בזה לכאורה מסתבר שצריך הבן גירות, שהרי הלידה לחדר אינה מספיקה לעשות הבן ישראל, שהרי מעוברת שנתגיירה צריך גם הבן גירות, ואף שהאב הוא ישראל מ"מ כיון שהאם שעוברתו היא נכרית נמצא שכעת שעוברתו נעשה העובר גוי. אכן לפי מה שהעלנו שאין הבן מתייחס אחר האם רק לאחר הלידה, א"כ יתכן שישראל שבא על נכרית כל זמן שהוא עובר חרי הוא כישאל שהרי אין לו יחוס אם עדיין, רק יחוס אב, ואם נאמר כן יוצא שישראל שבא על הנכרית ותגיירה רק האם ולא גיירו העובר, ומשכחת לה כשנתגיירה האם לא ידעו ב"ד שהיא מעוברת שבאופן זה לא חל הגירות על העובר וכמו שכתב הדגול מרכבה יור"ד סימן רסח ס"ו, שאם לא ידעו הב"ד שהגירות מעוברת תלוי הדין באשלי רכרבי, וכנראה שכוונתו שתלוי בדין זה. אם הלכה שעובר צריך אמו, נעשה גר ממילא בגיור האם, אבל אם הלכה שאין עובר ירך אמו לא נעשה העובר גר עד שיכחזו ב"ד לגיורו, וכל זה בנכרית שנתעברה מנכרי ותגיירה, אבל בנכרית שנתעברה מישראל ותגיירה, הבן ישראל, שהרי הורתו כל זמן שלא נולד אין לו אלא יחוס אב ובשעת הלידה הרי אמו ישראלית.⁷

ויש לעיין בנכרי הבא על הנכרית והוציאו העובר והכניסו לרחם ישראלית שבזה הבן צריך גירות וכמו נכרית שמתגיירת שבנה צריך טבילה, אכן למ"ד עובר ירך אמו יעשה ישראל בלידה

לחוד גם בלא נתגייר, שאף שהיה ירך אמו הנכרית מי"מ כעת נעשה ירך אמו ישראלית והרי הוא כמעוברת שנתגיירה שאינו צריך טבילה כיון שהוא כעת ירך גיורת, אף שכבר היה ירך נכרית. אכן למ"ד שעובר לא ירך אמו ונמצא שצריך גירות יש לעיין אם תועיל טבילת אמו הישראלית שיעלה לו גירות, ובפשטות תועיל לו הטבילה כיון שאינה חוצצת, אכן לסברת רע"א למ"ד אין זכיה לקטן מן התורה לא יועיל גירותו מן התורה, כיון שכאן אין הסברה שמיגו שמועיל לעצמו מועיל גם לאחרים, ויהיה דינו כגר קטן שמטבילין אותו על דעת ב"ד שלכמה דעות אינו אלא גר מדרבנן.

ז. דין הולד המועבר

1. לענין ירושה ולענין בכורה

ובנוגע לירושה הרי הדין כמו שכתבנו לענין איסור קרובים לגבי עריות, שהעיקר הוא האם היולדת, ולענין פדיון הבן בזה לכאורה הולכין אחר השניה, ואם השניה מבכרת חייב הבן בפדיון, וראיה מהדין שנפסק ביור"ד סימן שה"כ: "השפחה שנשתחררה וכותית שנתגיירה כשהן מעוברות ולדו אעפ"י שהורתן שלא בקדושה ונולד בקדושה חייב שנאמר פטר רחם בישראל והרי פטרן רחם ישראל", ע"כ. הרי שקדושת בכור תלוי בלידה שאז פוטר הרחם, וכבר כתבנו שספק הגמ' בלידה ולד שאינו שלה אם פוטר הרחם, היינו שכבר היה לידה בבכור אצל הראשונה אז הדבר ספק אם פוטר לאחרת, אבל כל שלא היה לידה אצל הראשונה פוטר השני שזהו ולד שלה. אכן אם פוטר לראשונה וכן אם הראשונה היתה מבכרת והשניה אינה מבכרת, אם הבן חייב בפדיון, נראה שאם הוציאו הולד מהראשונה לפני שנרקמו איבריו אינו פוטר לראשונה וגם הוא עצמו אינו בכור, ואם הוציאו לאחר שנרקמו איבריו נפטרה הראשונה שהרי גם כנפל אחר שנרקמו אבריו פוטר את האם. אכן אם הוא עצמו בכור יש לומר שאינו בכור כיון שלולא השניה היה נפל ונפל פטור מן הבכורה, ונמצא שנולד אצל השניה והשניה אינה מבכרת.

2. דין בכורה כשהוצא העובר מהראשונה בכלי שחצץ הרחם

אכן זה שכתבנו שהראשונה נפטרה יש להעיר שאם הוציאו העובר בכלי באופן שלא נגע העובר ברחם, בזה לא נפטרה הראשונה בודאי מהבכורה, הואיל ולא נגע הבכור ברחם, שכרכו אותו בסיב וכדומה, הריבר ספק אם הולד נחשב בכור. ואם הדבר ספק, ממילא ספק אם נפטרה האם מהבכורה, ומה שתלד אחר לידה זו יהיה ספק בכור. ומה שלא העירו הפוסקים לחוש באשה שילדה והוציאו הרופאים הולד בכפות שיש לחוש שהבא אחריו יהיה בכור והיב בפדיון, עיין באבני נזר יור"ד סימן מה שהאריך בשאלה זו, באשה שהוציאו הרופאים הולד בכפות אם חייב הבן בפדיון, ולא כתב להעיר מה הדין בבן שתוליד אחר כך אם חייב בפדיון, והטעם לכאורה פשוט, שהבן השני בודאי אינו בכור לכהן שהרי גם הכא לאחר נפל אינו בכור לכהן. אכן סברה זו אינה נכונה ששאני בא אחר נפלים שלא פטר הרחם שכבר נפטר הרחם על ידי הנפל, אבל ביצא הראשון

7 ולפיו גם יתיחס אחר אביו, ומסתימת הפוסקים שלא כתבו חידוש זה שבישראל הבא על הנכרית ותעברה ונתגיירה הנכרית שלכן יש אחים מן האב, נראה שאין הדין כן וצריך עיון למה לא יתיחס אחר אביו, וצריך לדחוק שורע ישראל במעי נכרית אין הבן מתיחס אחריו אף שעדיין אינו מתיחס אחר אמו.

על ידי חציצה נמצא שלא פטר הרחם כי אם השני הבא אחריו. אכן מטעם אחר אין השני בכור לכהן, שלא עדיף מבא אחר יוצא דופן שאינו בכור לכהן, וטעם הדבר, כיון שאינו בכור לנחלה שאינו ראשית אוננו, גם אינו בכור לכהן, וכמו שנתבאר בטי"ז י"ד סימן שח סק"כ, וא"כ זה שבא אחר הנולד בחציצה לא עדיף מנולד אחר יוצא דופן, ומטעם זה לא העירו על מי שנולד על ידי כפות של רופא שהבא אחריו יחשב כבכור לכהן. אמנם כל זה כשיצא הראשון חי, אבל בנפל שיצא דרך דופן, הבא אחריו בכור לכהן ובכור לנחלה, כך פסק בחידושי רע"א יור"ד סימן שח סכ"ג ד"ה לא, ולפי"ז יוצא שגם הנולד בכפות הרופאים אם נולד נפל הבא אחריו ספק בכור לכהן, ולפי"ז בהוציאו העובר מהראשונה והכניסו לאשה אחרת, אם הוציאו אותו באופן שהיה חציצה, יש לעיין. אפשר לומר שהבא אחריו מהראשונה אינו בכור לנחלה שהרי הראשון היה בן קיימא, אף שחיותו בא מכח השניה, א"כ גם אינו בכור לכהן, או שמא נאמר כי מה שהבא אחריו אינו בכור לנחלה הוא בגלל שסוף סוף נולד הראשון אף כי נולד לשניה, והרי זה כהוציאו נפל מאשה ואח"כ נולד לאביו בן מאשה אחרת וחזרה הראשונה והולידה בן, שמסתבר שהוא בכור לכהן.

ח. דין בהמה מועברת לענין בכורה

ובענין שהוציאו עובר בהמה והכניסו לרחמה של בהמה שניה בזה לכאורה דומה לכל פרטיו לפדיון הבן, זולת הדין שאשה אינה נפטרת מהבכורה רק בילדה ולד מרוקם, ואילו בבהמה כל ולד פוטר וכמו שנפסק בי"ד סימן שטו ס"ז, ובדין שהבאנו לעיל מרע"א בהפילה ולד דרך דופן ואח"כ ילדה בן שהשני בכור לכהן לא נתברר לי אם כך הדין גם בבהמה, כיון שמה שבבהמה הבא אחר יוצא דופן אינו בכור אינו מטעם שנתבאר באשה, ששם הטעם כיון שאינו בכור לנחלה וטעם זה אינו שייך בבהמה, ובע"כ שיש שם טעם אחר, וטעם זה שייך גם כשהראשון היה נפל.

ט. סיכום

היוצא מתוך המאמר:

(א) המדרת נפל: עובר שהוא במצב שאינו יכול להיולד או שאינו יכול לחיות שלושים יום אחר הלידה, ואין הבדל אם הסיבה לזה שאינו יכול להולד בא מכח חולשת האם או מכח חולשת העובר.

(ב) נפל דינו לא כמת, שאינו מטמא, ולא כוד, שאין מחללים עליו שבת אפילו לא לטלטלו ולא להאכילו, ואם מותר להורגו בידים לא נתפרש בפירוש ויש להקל בהפלת עובר.

(ג) עובר שמת, אין אומרים שנתברר שמעולם היה נפל.

(ד) אב נעשה מעת ההריון, ואם, לדעת רע"א נעשית אם מעת ההריון והגריי ענגל הוכיח מרש"י שאין נעשית אם רק בלידה.

(ה) אם שהולדה אבל לא היא עיברתו, מתיחס הולד אחר האם היולדת לענין איסור חיתון בקרובי האם היולדת. אבל מותר בקרובי האם שעיברתו, ולדעת הרע"א יתכן שאסור גם בקרובי האם שעיברתו.

(ו) אם נעשה עובר במעי נכרית ונולד מאם ישראלית, למ"ד עובר ירך אמו — אינו צריך גירות,

ולמיד לאו ירך אמו – צריך גירות, אבל אחר הגירות מתייחס אחר האם שנולד ממנה. ויכולה האם לטבול ועל ידי כן לגייר העובר בב"ד ויהי גר מן התורה, ולדעת הרע"א, להסוכרין שזכין לקטן הוא מדרבנן, לא יהיה גר אלא מדרבנן.

ז) ישראל שבא על הנכרית ונתעברה, ונתגיירה מעוברת, יש סברה שהבן יתייחס אחר אביו אבל מהפוסקים נראה שאינו מתייחס אחר אביו.

ח) לענין בכור, אם השניה מבכרת הרי הוא בכור וחייב בפדיון. ולענין אם פוטר לראשונה, אם הוציאו אותו מהראשונה לפני שרקמו איבריו אינו פוטר לראשונה, ואם הוציאו בכלי שחצץ בינו לבין הרחם אינו פוטר לראשונה.

ט) רופאים שהוציאו נפל ממעי אמו בכלי שחצץ בינו לבין הרחם, כשתלד אח"כ יהיה הבן השני בכור.

י) הוציאו עובר מבהמה והכניסו לבהמה אחרת דין הנולד לענין בכורה כדין שכתבנו לענין בכור אדם זולת לזה שבהמה נפטרת מבכורה גם בילדה ולד שאינו מרוקם.

יא) לפי האמור באות (ה) כי הולד מתייחס אחר האם היולדת, כל שכן שהוא הדין ב"תינוק מבחנה" כאשר גם העיבור נעשה מחוץ לגופה של הראשונה. אמנם אם העיבור קובע אמהות עדין יש לעיין בדין "תינוק מבחנה".

הרב זלמן נחמיה גולדברג

על תרומת ביצית, פונדקאות, הקפאת זרעו של רווק ונטילת זרע מן המת

שו"ת של חברי הועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים
עם הרב זלמן נחמיה גולדברג*

שאלה:

בניגוד לאימהות טבעית, בתרומת ביצית או בתהליך פונדקאות מתחלקות פונקציות האימהות בין שתי נשים. האחת היא אם גנטית והשניה היא האם פיזיולוגית - אם יולדת. מי היא האם החוקית על פי ההלכה?

תשובה:

מדובר בתהליכים חדשניים מאד, שאין להם תקדימים ישירים בספרות ההלכה. ניתן לדון בהם בדרך של הקש ודימוי למצבים אחרים הנדונים בספרות ההלכה, אך רמת הוודאות של נכונות הדימוי וההיקש איננה שלמה.

לכן, באופן מעשי, צריך להתייחס לשתי האימהות (הגנטית והיולדת) לפחות כספק אימהות לגבי דיני יוחסין וגילוי עריות. אחרת עלול להיפגע

* בתאריך כ" כסלו תשנ"ט (9.12.98) התקיימה ישיבה מיוחדת של הועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים עם הרב זלמן נחמיה גולדברג. הדיון התנהל כחכנית של שאלות ותשובות בנוכחות של חברי הועדה, יחד עם הרב יהושע שיינברגר, יו"ר אידגון ופע"ה, הרב אברהם רזנברג מנהל אירגון רפע"ה.

פרוטוקול הדיון נכתב על ידי הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב שמואל רבינוביץ. הפרוטוקול נבדק ואושר ע"י הגר"ג גולדברג אשר הסכים לפירסומו באס"א. ראוי לציין כי הגר"ג גולדברג פרסם שני מאמרי יסוד הלכתיים העוסקים בקביעת אימהות כשפונקציות האימהות מתחלקות בין שתי נשים, ובמעמד הצאצאים מתהליכים אלו:

- א. "יחוס אמחות בהשתלח עובר ברחם של אחרת", תחומין ה', 248-259, תשמ"ד. במאמר זה המסקנה העיקרית היא שבדרך כלל האם היולדת היא האם המשפטית;
- ב. "חקלות העלולות לצמוח מהשתלח עוברים", תחומין י', 273-281, תשמ"ט. במאמר זה אחת המסקנות החשובות היא שניתן למנוע את התקלות והסכנות למעמדו של הילד, וכאשר התהליך מתבצע כפיקוח ורישום נאות, הוא עשוי להיות מותר אפילו לכתחילה.

מאד מעמדו של הילד. באופן מעשי גם אם נסבור יחד עם עוד מאה רבנים שהאם היולדת היא האם המשפטית, ורב אחד או מספר קטן של רבנים יחשבו אחרת, הילד יינזק. במחשבה תחילה ניתן למנוע בקלות את הסכנה למעמדו של הילד.

שאלה:

האם חוק ההסכמים לנשיאת עוכרים ("חוק הפונדקאות") עונה על הדרישה לשמור על טובת הילד ולמנוע פגיעה במעמדו האישי של הצאצא מתהליך הפונדקאות?

תשובה:

החוק בכללותו עונה במידה מסויימת על דרישות ההלכה למניעת פגיעה במעמדו האישי של הילד, ולדרישה לשמור על טובתו. חסרונו העיקרי של החוק הוא בנושא הבא:

החוק קבע רישום מסודר של צווי ההורות בדומה לרישום המסודר של האימוצים. אולם הפרטים שירשמו בפנקס האימוץ אינם מצויינים בחוק והם מסורים לתקנות של שר המשפטים. לפי התקנות הקיימות נרשמים בפנקס צווי ההורות פרטי ההורים המזמינים ופרטי האם הפונדקאית. במקרים רגילים, כאשר ההורים המזמינים שניהם גם הורים גנטיים, אין בכך בעיה לעתיד הילד. אולם כאשר תהליך הפונדקאות כרוך בתרומת ביצית, פרטי האם הגנטית - תורמת הביצית - אינם נרשמים בפנקס צווי ההורות, ויתכן שהם יעלמו במהלך השנים. מצב כזה עלול לפגוע באופן קשה בילד.

פגיעה זו ניתנת בקלות לתיקון על ידי שינוי התקנה בהוספת חובת רישום פרטי האם הגנטית בפנקס צווי ההורות גם בתהליך פונדקאות הקשור בתרומת ביצית.

כדאי שתכרי הועדה יפעילו את השפעתם לתיקון המצב.

שאלה:

אם אישה חרדית חשוכת ילדים היכולה להביא צאצא לעולם רק בסיוע אם פונדקאית, תפנה אל הרכ בשאלה אם לנסות להיות לאם בדרך זו, מה ימליץ לה הרב?

תשובה:

אם התהליך בפיקוח ורישום נאות כהלכה - אמליץ על התהליך.

שאלה:

אם תפנה אל הרב אישה שיש לה ילד אחד אך כיום היא יכולה להביא צאצא לעולם רק בסיוע אם פונדקאית, מה ימליץ לה הרב?

תשובה:

לא אמליץ לכתחילה, אך אסכים לכיצוע התהליך אם האישה תרצה בכך מאד. הבדל בין זוג תשוך ילדים לבין הורים לילד אחד מופיע בהלכה בהקשר הבא: קיום מצוות "פרו ורבו" מחייב לפחות שני ילדים (כן וכת). מעיקר הדין, מי שלא קיים כלל את המצווה מחוייב להתאמץ לקיים את המצווה גם אם הדרך לכך מחייבת פירוק נישואין. למרות זאת, אם יש לו כבר ילד אחד, אף על פי שאין בכך קיום מלא של המצווה, איננו נדרש לפרק נישואין לצורך השלמתה.

שאלה:

האם מותר לאישה נשואה להיות אם פונדקאית, ומה מעמדו של הצאצא?

תשובה:

לא. ילד שיוולד לאם פונדקאית נשואה, כאשר אביו איננו הבעל של האם היולדת, עלול לסבול ממעמד אישי פגום. גם אם נסבור יחד עם עוד מאה רבנים שאין פסול בפונדקאית נשואה, ורב אחד או מספר קטן של רבנים יחשבו אחרת, הילד יינזק.

שאלה:

האם מותר לשאוב זרע מכיס האשכים של גבר מת על מנת להפרות את אישתו ולהשאיר לו זכר בעולם?

תשובה:

ללא הסכמה של הנפטר, כמובן שהדבר אסור. אך אם קיימת הסכמה מפורשת או אפילו אומדן ברור שזה רצונו, אז אין בכך איסור. נציין, שעל פי ההלכה צריך סיבה כדי לאסור, וללא סיבה כזו המצב הטבעי הוא היתר. לענין זה נוגעת גם העובדה שהתורה החשיבה מאד את הרצון האנושי להשארת שם וזכר בעולם, כפי שניתן ללמוד מפרשת ייבום.

שאלה:

האם יש מעמד להתנגדות יורשים חוקיים של הנפטר המתנגדים ליצירת יורש חדש שינשלם מירושתם?

תשובה:

ליורשים אחרים של הנפטר אין שום מעמד בשאלה זו.

שאלה:

האם ראוי לאשר פונדקאות לאישה צעירה הסובלת ממחלה שתקצר את חייה, או שמא כדאי להימנע מהולדת יתום?

תשובה:

השאלה יוצאת מהנחה שעדיף שלא להיוולד מאשר להיוולד עם סיכון להתייתם בגיל צעיר. הנחה זו איננה ברורה אלא להיפך. המגיד מדובנא הסביר עיקרון דומה במשל מעניין:

בעיירה אחת גרו שני אחים אחד עיוור ואחד תרש. העיוור נשא אישה טובה אך מכוערת מאד והחרש נשא אישה יפה אך בעלת פה צעקני, מקלל ורועש מאד. יום אחד הגיע לעיירה רופא מומחה שהצליח לרפא את העיוור והחרש מעיוורונו ומחירשותו. לאחר הריפוי חיהם הפכו לגהינום, והם סירבו לשלם את שכר טרחתו של הרופא בטענה שהוא לא הועיל להם אלא אדרבא, הזיק להם והרס את חייהם. הרופא תבע את שכרו וכאלטרנטיבה הציע לתקן מייד את ה"נזק", כלומר להתזיר לעיוור את עיוורונו ולחירש את חירשותו. כאן התנגדו האחים להצעת הרופא. פסק אז הדיין: בהתנגדותכם להחזיר המצב לקדמותו, הוכחתם שבסופו של דבר הטיפול הביא יותר תועלת מנזק, וחובתכם לשלם שכר טרחת הרופא.

המגיד מדובנא הסביר במשל זה את המשנה במסכת אבות:

"על כרחך אתה חי

ועל כרחך אתה מת

ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון

לפני מלך מלכי המלכים"

אם האדם נולד על כורתו הרי הוא יכול להיפטר, לכאורה, מן הדין בטענה שהולדתו היתה בעל כורתו ומאחר שהוא מעדיף שלא היה נולד, לכן אין להענישו על מעשיו בעולם קשה אליו נקלע שלא מרצונו. התשובה על כך היא: "על כרחך אתה מת" ! כלומר לאחר שנולדת לא רצית למות שהרי על כרחך אתה מת! הרי שלמרות הלידה בעל כרתך רצית את החיים והערפתם על החידלון.

לעניננו עיקרון זה קובע כי בשאלה אם להעדיף לידת ילד עם סיכון להתייתם בגיל צעיר או למנוע את לידתו - הילד יעדיף תמיד את המשך חייו, על כל המשחמע מכך.

1. בניגוד למצבים של סכל נורא, בהם טוב מוחו של אדם מחייו.

שאלה:

בחור רווק הנזקק להקרנות ולטיפולים כימותראפיים לטיפול במחלה ממאירה, האם מותר לו להקפיא זרע כדי שיוכל להביא צאצאים בעתיד?

תשובה:

מותר.

שאלה:

על פי ההלכה, האם יש צורך בטכילת אם פונדקאית לפני החזרה?

תשובה:

מומלץ מאד שהאם הפונדקאית תטבול במקווה לפני החזרת העוברים.

שאלה:

האם "שיבוט" (cloning) יכול להיות מותר על פי ההלכה?

(המושג שיבוט מתייחס לתהליך בו נוטלים ביצית של אישה תורמת, ומרוקנים אותו מהגרעין של הביצית המכיל את 23 הכרומוזומים² נושאי המטען הגנטי של תורמת הביצית. לאתר ריקון הביצית מהכרומוזומים האימהיים, מחדירים לביצית גרעין של תא של אדם אחר המכיל 46 כרומוזומים. אחר כך גורמים לביצית הזו להתחיל להתחלק, ומחדירים אותה לרחם של תורמת הביצית או של אם פונדקאית. שם נמשך תהליך ההתחלקות עד ליצירת עובר שלם. עד היום תהליך כזה הצליח בבעלי חיים ולא בבני אדם, אך יתכן שבעתיד הדבר יהיה אפשרי גם בבני אדם³.)

תשובה:

אם התהליך בפיקוח ורישום נאות של כל ההורים הקשורים בתהליך, רישום המבטיח מניעת גילוי עריות ומניעת פגיעה במעמדו האישי של הילד - כן. אחרת - לא.

2. ככל תא מגורען בגוף האדם מצויים 46 כרומוזומים, פרט לתאי רכיה - ביצית ותא זרע, בהם יש רק 23 כרומוזומים בכל אחד. לאחר שביצית מופרית כתא זרע, נוצר תא חדש הכולל גם את הכרומוזומים של הביצית וגם את הכרומוזומים של תא הזרע, בסך הכל 46 כרומוזומים כמו ככל שאר תאי הגוף, ולכן כשהביצית המופרית מתחלקת, ממשיכם להיווצר ממנה תאים המכילים 46 כרומוזומים.

3. תיאור מדעי מפורט יותר של ה"שיבוט" נמצא במאמרו של פרופ' אברהם שטינברג, "שיבוט בני אדם - היבטים מדעיים, מוסריים ויהודיים", אסיא טא-סכ, 42-27 (תשנ"ח).

Printed from The Online Cotar Project
(' ל ' ל ' ש ' י ' י ' § ' ל ' י ' מ ' א)

כתב עת	מחבר	כותר
תחומין, ה, 842 - 952	הרב זלמן נחמיה גולדברג	1. יחוס אמהות בהשתלת עובר ברחם של אחרת
אסיא, מא, 52 - 04	הרב יהושע בן מאיר	2. הפריית מבחנה - יחוס העובר לאם פונדקאית ולאם ביולוגית
מגל ח - ט, תשנ"ב, 51 - 81	הרב אהרן כ"ץ	3. אם פונדקאית
רסא	הרב משה קורצטג, הרב שלמה טנא אורייתא, יה, תשנ"ו, רנז - רסא	4. מעוברת שנתגיירה; ומעמדה של תינוקת מבחנה ואם פונדקאית
תחומין, טז, תשנ"ו, 171 - 081	הרב יעקב אריאל	5. הפריה מלאכותית ופונדקאות
קפג	הרב אביעד אברהם קורצטג	6. דין הנולד מ"אם פונדקאית" - יחוסו וקירבתו
קכב	הרב אביעד טרופ	7. אם פונדקאית
אסיא, סה - סו, תש"ס, 54 - 94	הרב זלמן נחמיה גולדברג	8. על תרומת ביצית, פונדקאות, הקפאת זרעו של רווק, ונטילת זרע מהמת
קה	הרב לוי יצחק הלפרין	9. פדיון הבן לילד שנולד לאם פונדקאית
עטרת שלמה, ח, תשס"ג, רא - רח	הרב מרדכי רלב"ג	10. אם פונדקאית

Copyright © 2018, All Rights Reserved.
8 Hamarpe St. P.O.B. 45064
Har Hotzvim Jerusalem, Israel 91450
Tel. +972-2-5870112 Fax +972-2-5870115 e-publishing@cdisys.com

